

Rapport över arkeologisk utgrävning 2006

KLAPPEBRYGGA I TIDAHOLM

7-8 juni 2006

Solkullen 2:1

Tidaholms kommun

Västra Götalands län

Utgrävningen och rapporten är en fortsättning på föregående års utgrävning på samma plats. Diarienummer vid Kulturmiljöenheten för Västra Götalands län är 431-28168-2005 och 431-20827-2006. Utgrävningsplatsen är inte en fast fornlämning enligt länsstyrelsens bedömning.

Personal:

Elisabeth Rudebeck, Lunds universitet, Lund

Annica Snäll, A kommunikation, Tidaholm

Stig Welinder, Mittuniversitetet, Härnösand

Tidaholms kommun var behjälplig med transporter av tung utrustning, sänkning av vattenståndet i Tidån och organiserandet av extra brandvakt inom det omedelbart nerströms utgrävningsplatsen belägna industriområdet Tändstickan 24.

Inledning

Den arkeologiska utgrävningen ingick i Tidaholms kommuns kulturpolitiska strävan att levandegöra stadens historia med utgångspunkt i Tidån och det mångsidiga liv och kiv som en gång rådde på, i och runt ån. Valet att gräva ut platsen för en klappebrygga föranleddes av kommunens bygge av en kopia av en klappebrygga mitt i staden. Utgrävningen var liten men väckte mycken uppmärksamhet genom ett aktivt samarbete med lokalpressen och lokala etermedia. Därigenom lockades äldre tidaholmare att besöka utgrävningen och berätta sina minnen av klappebryggorna och livet kring Tidån. Utgrävningen blev också en folkminnesundersökning.

Utgrävningsberättelse

Utgrävningen på land

Efter att området hade röjts från tät växtlighet med maskiner samlades allt lätt synligt skräp på markytan in. Eftersom samma sak gjordes vid 2005 års utgrävning visar detta vad som hopats på platsen under ett år från augusti 2005 till juni 2006. Det var allehanda plats och papper, inte minst godisförpackningar, och ett snöre av det slag som används till kräfthåvar. Ett katthalsband av gredelint, elastiskt band med vidhängande mässingscylinder med en papperslapp med ett telefonnummer visade sig tillhöra katten Musse, som tidigare samma vecka hade kommit hem till sin personal utan halsbandet ifråga.

Två rutor om vardera 1 m² inmättes i föregående års koordinatsystem, A6 och X7. Läget för rutorna valdes efter var föregående års informanter hade pekat ut tvätterskornas kaffedrickningsplats. Alla föremål i dessa båda rutorna tillvaratogs genom noggrann sällning. Jordmånen i båda rutorna överensstämde med rutan F6 från 2005 års utgrävning, dock var jordmånen tunnare.

Inga fynd, som entydigt pekar mot kaffedrickning, påträffades. I anslutning till fyndkatalogens innehåll kan det anföras att i buskagen mot industriområdet växte inte bara syrenbuskar utan också några körsbärsträd.

Utgrävningen på åbotten

Genom Tidaholms kommuns försorg sänktes vattenståndet i Tidan med drygt en halvmeter under den 8:e juni. Därmed blev åbotten torrlagd från strandbrinken och ungefär 2 m utåt till tvärbranten mot strömfåran. Botten bestod av detritusrik, dyig lera, ur vilken enstaka stenar stack upp. Med lastpallar som underlag kunde såväl säll som utgrävningspersonal uppehålla sig på åbotten och en effektiv vattensällning kunde genomföras med hjälp av hinkar och en vanlig vattenkanna med stril.

Rutan K11 upptogs nära, uppströms, den av föregående års informanter utpekade platsen för spången till klappbryggan. 10-15 cm sediment sällades ner till ett underlag av lerig sand. Fyndfattigdomen var en besvikelse.

Vattensällningen av rutan K6,5 nära den utpekade platsen, nerströms, avbröts, sedan den visat sig vara lika fyndfattig som K11 och sedan en packning av gråsten påträffats. Denna bestod av 1-2 lager kantiga och rundade 10-40 cm stora stenar. På och mellan, även något under, stenarna fanns rikligen tegelflis, upp till nästan hela tegelstenar, bitar av taktegel och keramiska rör och armerings- och byggnadsjärn. Därtill fanns rikligen glasskärvor efter flaskor, ett helt dricksglas och en del småskräp. Detta tillvaratogs vid friläggningen av en del av stenpackningen, dock utan sällning. Stenpackningens läge och utbredning framgår av den ritade situationsplanen.

Diskussion av stenpackningen

Stenpackningen ligger på åbotten strax nerströms den utpekade platsen för spången till klappbryggan. En väg skulle enligt föregående års informanter ha gått fram till strandbrinken just ungefär här (se skiss i 2005 års rapport). Samtal med informanter bland årets besökande komplicerade denna bilden.

Klappbryggan var byggd kring fyra stolpar och hade tak. Detta är väl synligt på fotografier. Den var höj- och sänkbar med kättingar. Detta reglerades efter vattenståndet med kättingar som sköttes av en gubbe. Efter 1957, som är året för den av för oss omtalade sista mattvätten, ansågs bryggan rutten och byttes ut mot en flytande pontonbrygga utan tak. Denna låg kvar till mitten av 1960-talet. Till denna pontonbrygga ledde en spång, som det var roligt att cykla över i hög fart och sedan sladda runt med cykeln

ute på bryggan utan att trilla i ån. Det är oklart om en spång ledde till den äldre takförsedda bryggan, eller om den var mera landfast. Informanterna är svävande. Det normala skulle ha varit en spång.

Några informanter är säkra på att de båda bryggorna låg på samma plats. En informant har berättat hur han omkring 1959-1960 lekte på pontonbryggan och även hoppade mellan pålar ute i ån omedelbart nerströms bryggan, alltså mitt för den av oss påvisade stenpackningen. Det är en fascinerande tanke att dessa pålar var rester efter klappebryggans tak. Saken är oklar, men den antyder att stenpackningen kan ha ingått i klappebryggans landfäste och fundamentering för pålarna.

Stenpackningen bestod emellertid också uppenbarligen av dumpat husrivningsskräp. Småföremålen under stenarna antyder hur dumpning ägt rum relativt sent, efter det att klappebryggan var borta. Därmed blir vägarna ner mot klappebryggan intressanta.

En informant har berättat hur hon tog sig till den takförsedda bryggan på vägen mot Kärleksbron över Tidan och ifrån den drog sin cykelkärra snarast genom terrängen, rimligtvis på någon slags stig – mot bryggans landfäste och ut på bryggan (se skiss). Förra årets informanter berättade om en väg ner till platsen för stenpackningen. Den vägen skulle då ha gått också fram till den grind, som i dag finns i stängslet in mot industriområdet. Det ligger nära till hands att den vägen använts för att köra ner och tippa en del rivningsbråte i ån. Platsen för en riven klappebrygga med en del kvarlämnade rester i ån kan ha uppfattats som inbjudande och tillåten.

Saken är oklar. Frågan om stenpackningen har ingått i klappebryggan får stå öppen. Möjligen påvisade vår utgrävning platsen för och något av konstruktionen av den takförsedda klappebryggan, möjligen inte.

Kortfattad tolkning

Föremålsfynden i rutorna F3, F6 (utgrävda 2005) visar hur det efter ungefär 1950-1960 har festats och fiskats, fisk och kräftor, utefter åstranden. Det var ungefär då som det mera systematiska bruket av klappebryggorna upphörde; mot slutet användes de mest för att skura mattor.

Småmynt från tiden efter 1950 och de yngre typerna av kapsyler saknas bland fynden från rutorna A6, X7 (utgrävda 2006). Den ny användningen av ån efter 1950-talet synes ha lokaliserats till en smal strandremsa.

Emellertid innehåller informanternas berättelser om tiden före 1950-1960 förvisso mycket mera än sköljning av tvätt och skurning av mattor utefter ån och på klappebryggorna. Det är frågan om detta äldre, mångsidiga liv utefter ån över huvud taget syns i fynden från åstranden, kanske som flaskorna och dricksglasen på åns botten.

Ritningar

Situationsplan med utgrävningsrutor

Planen överensstämmer med den i rapporten från 2005 års utgrävning med tillägg av 2006 års utgrävda rutor och iakttagelser av stenpackningar på åbotten. Rutorna F3 och F6 är från 2005, övriga rutor från 2006. Tolkningar baserade på informanternas berättelser är borttagna.

Informantberättelse

En kvinnlig informant berättade hur hon 1957 kört en cykelkärra med trasmattor till en i hennes minne närmast landfast klappebrygga med tak genom ett uppväxt, skogsliknande område från vägen till Kärleksbron.

Tolkningsplan

Denna planen bygger på att klappebryggan med tak ungefär 1957-1959 ersattes av en pontonbrygga och att informanterna berättat om en väg ner till klappebryggan. Om de pålar i ån strax nedströms pontonbryggan, som en informant berättat om, var rester efter klappebryggan, så skulle vägen ha kunnat gå ner till bryggan och grinden in till industriområdet – och använts för att köra ner de av oss framrensade dumpmassorna till platsen för den försvunna klappebryggan. Allt detta är osäkert, i det att andra informanter säger att de två bryggorna låg på samma plats.

Fyndkatalog

- Ruta A6
Denna ruta är belägen på land. Fynden tillvaratogs vid torrsällning.
 - 5 cigarettfimpar (filter)
 - 1 bit av en metallkapsyl som dras runt flasköppningen
 - 10 skärvor genomskinligt, ofärgat glas (buteljglas)
 - 4 skärvor genomskinligt, ljusbrunt glas (buteljglas)
 - 1 skärva genomskinligt, grönt glas (buteljglas)
 - 2 små bitar rostigt järn
 - 12 tegelskärvor
 - 1 bit otuggat tuggummi två delar
 - 1 bit tuggat tuggummi med tandmärken
 - 2 bitar stanniolpapper, en gul- och grönfärgad, en guld- och rödfärgad
 - 1 halv förpackning ”Bugg lakrits”
 - 2 bitar av omslag till ”Cloetta kexchoklad”
 - 1 bit av en tuggummiförpackning
 - 5 små bitar matt hårdplast
 - ca 35 småbitar av plastpåsar, plasticskycken och dylikt; ofärgade, vita, blå, svarta, gröna
 - 1 stycke trassligt, finmaskigt nylonnät
 - 1 liten tuss bomull

1 bit svart skiffer
4 bitar rödbränd skiffer
3 bitar träkol
7 snäckor (inte alla tillvaratagna)
47 hela och 36 halva körsbärskärnor, varav några musgnagda och kluvna av stenkäck

- Ruta K6,5

Denna ruta är belägen på åbotten. Fynden tillvaratogs huvudsakligen vid framrensningen av sten- och tegelpackningen utan sällning. Rutan är inte exakt 1 m² stor.

1 örling
1 insida av kapsyl, plast
2 glasspinnar av trä
någon meter fin, grönaktig nylonrev
1 städredskap för skrymslen (?)
4 prassliga plastbitar
1 helt ofärgat ordinärt dricksglas
1 hel ofärgad flaska (75 cl)
3 flaskhalsar, 2 gröna och en ofärgad
3 flaskbottnar, två gröna varav en märkt "PLM" och en ofärgad märkt "200 S"
23 skärar grönt buteljglas
1 skärva brunt buteljglas
7 skärvor ofärgat buteljglas
2 tillslagna stenar
2 krökta järnspikar
2 bitar kabel

- Ruta K11

Denna ruta är belägen på åbotten. Fynden tillvaratogs vid vattensällning.

1 del av metallring runt flaskhals (75 cl)
1 stycke rostigt bandjärn
1 skärva svagt grönt flaskglas
1 ask av ofärgad, genomskinlig plast, med texten "LIVEREDS"
1 halv plastgaffel, vit
1 liten bit röd plastpinne
1 bit av ett vitt och rött chokladomslag
1 bit cellofanomslag till "Pim(?) original"
3 bitar ofärgad cellofan
1 bit tunn, skrynklig, grönaktig plast
1 tegelflisa
1 färgflaga (?), sandbrun
1 bit rödbränd skiffer
6 hela och 2 halva körsbärskärnor, som i ruta A6

- Ruta X7

Denna rutan är belägen på land. Fynden tillvaratogs vid torrsällning.

- 2 kapsyler att dra runt flasköppningen, "MER" och "L I P"
- 1 insida till kapsyl av vit plast
- 2 cigarettfimpar (filter)
- 3 skärvor ofärgat, genomskinligt buteljglas, varav en med texten "...RALEN"
- 1 skärva genomskinligt, brunt buteljglas
- 1 skärva genomskinligt, olivgrönt buteljglas
- 5 skärvor genomskinligt, klargrönt buteljglas
- 1 bit blå hårdplast
- 2 bitar ofärgad hårdplast
- 1 svart hundbajspåse, igenknuten med innehåll (ej tillvaratagen)
- 1 mycket trasig plastpåse
- ca 65 bilar plast, de flesta mycket små, ofärgade, vita, svarta, prickiga, mönstrade i vitt och grått med mera
- 1 stycke (hushålls?)papper
- 17 skärvor och flisor av tegel
- 1 bit dräneringsrör
- 3 bitar slagg
- 2 bitar träkol
- 1 bit svart skiffer
- 4 bitar rödbränd skiffer
- 41 hela och 23 halva körsbärskärnor, som i ruta A6